

BOLALARDA AUTIZM

G'ulomqodirov M.M

*Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti "Nevrologiya va psixiatriya"
kafedrasi (Farg'ona, O'zbekiston)*

UMUMIY MA'LUMOT

Bolalardagi autizm - bu bolaning tashqi dunyo bilan ijtimoiy o'zaro ta'sirida turli xil qiyinchiliklar, obsessiv odatlar va boshqa sharoitlarda namoyon bo'ladigan muayyan aqliy funksiyalarning rivojlanishi bilan bog'liq kasallik. Ko'pincha kasallik 3-4 yoshgacha bo'lgan bolalarda tashxis qo'yiladi, ammo ba'zi hollarda birinchi belgilari hayotning birinchi yilida sezilishi mumkin. Patologiya uchun umumiy davolash yo'q: mutaxassislar ma'lum bir bemorning ahvoriga qarab bolalarda autizmni tuzatishning individual usullarini ishlab chiqadilar.

Aautizm spektrining buzilishi bo'lgan bolalar soni sezilarli darajada oshdi. Bunday bolalar bilan ishlaydigan shifokorlar aniqlangan holatlarning keskin o'sishiga tekshirish mezonlarining o'zgarishi, diagnostika usullarini ishlab chiqish va muammoni yanada chuqurroq o'rganish sabab bo'lganligiga ishonchlari komil. Autizmli bolalarda simptomlarning namoyon bo'lish darajasi sezilarli darajada farq qilishi mumkin: boshqa odamlar bilan to'liq muloqot qila olmaslikdan xulq-atvordagi ba'zi "g'alatiliklar" gacha, masalan, obsessiv harakatlar, qiziqishlarning juda tor doirasi yoki nostandart nutq uslubi. .

Alomatlarini baholash, bolalarda autizmning mumkin bo'lgan sabablarini qidirish va belgilarini tuzatish kompleksda amalga oshiriladi nevropsixologlar , bolalar nevrologlari, nutq terapevtlari, psixiatrlar, shuningdek, kerak bo'lganda defektologlar va ijtimoiy xizmatlar.

Tasniflash

Bugungi kunga kelib, bolalik autizmini tavsiflash, patologiyani ma'lum xususiyatlar va belgilarni hisobga olgan holda turlarga bo'lishning bir nechta variantlari ishlab chiqilgan. Amaliyotchilar Nikolskaya tasnifidan foydalanishni afzal ko'radilar, bu esa mavjud simptomlarning og'irligiga, yetakchi sindromga va kelajakdagi prognozga qarab shartlarni guruhlash imkonini beradi. Ushbu tasnif autizmning yuzaga kelishi mumkin bo'lgan sabablarini batafsilroq o'rganishga va autizmli bolalarning individual xususiyatlariga asoslangan tuzatuvchi davolashni tanlashga yordam beradi.

Bu to'rtta asosiy guruhni aniqlashni o'z ichiga oladi.

- Birinchisi, eng muhim qoidabuzarliklarni o'z ichiga oladi. Kasallikning ushbu shakllariga ega bo'lgan bolalar ijtimoiy aloqalarga qodir emaslar va mutizmdan aziyat chekishi mumkin , ular boshqalarni gapirishlari va tushunishlari mumkin, lekin ular bilan muloqot qilishni xohlamaydilar. Bu guruh bir xil harakatlarning doimiy

takrorlanishi, o'z-o'zini parvarish qilish ko'nikmalarining yetishmasligi va o'zini o'zi boshqarishning past darajasi bilan ajralib turadi.

- Ikkinchi guruhga odatiy tartibdagi eng kichik o'zgarishlarga, ba'zan hatto kuchli tajovuzkorlik bilan juda yorqin va qattiq munosabatda bo'lgan bolalar kiradi. Shu bilan birga, yaqin odamlar bilan o'ralgan va tanish muhitda bunday bolalar muloqotga qodir va muloqotga ochiqdirlar va boshqa odamning aytganlarini takrorlaydilar.

- Uchinchi guruhga tashqi dunyo bilan muloqot qilishda muammolarga duch kelgan, lekin ayni paytda ular yuqori intellektual qobiliyatlarga ega bo'lgan va muvaffaqiyatga va maqsadlarga erishishga intiladigan yosh bemorlarni o'z ichiga oladi. Muammo shundaki, bunday bolalar sog'lom tengdoshlaridan farqli o'laroq, natijaga erishish uchun hech qanday harakat qilmaydi. Bunday darajadagi autizimli bolalar bir yoki ikkita qiziqishlarga e'tibor qaratadilar, mavzularni shu qadar chuqur o'rganadilarki, bilim darajasini ensiklopedik deb baholash mumkin.

- To'rtinchi guruhga ixtiyoriy va ixtiyorsiz muloqot qilish, ijtimoiy aloqalar va o'zaro ta'sir o'rnatish qobiliyatiga ega bo'lgan bolalar kiradi, ammo bunday bolalar muloqot qilishdan va ko'rsatmalarga amal qilishdan tezda charchashadi, uzoq vaqt davomida bir faoliyatga diqqatini jamlay olmaydilar va o'zlarini jamiyatdan ajratib olishga moyil bo'ladilar. Ko'pincha, bunday darajadagi autistik buzulishlari bo'lgan bolalar juda qo'rqqoq, uyatchan va "jim" deb hisoblanadilar, ammo o'z vaqtida va malakali tuzatish bilan ular maktabda va ijodiy faoliyatda ajoyib natijalarni ko'rsatadilar.

Autizimli bolalarning barcha xususiyatlarini biron bir aniq sxemaga moslash mumkin emas va hatto tasniflarni hisobga olgan holda, birinchi navbatda, ma'lum bir bolaning individual xususiyatlaridan va uning atrof-muhitidan boshlash kerak.

Autizmning sabablari

Patologiyaning ishonchli sabablari hali topilmagan. Vaziyatni genetik anormalliklarning natijasi yoki homilaning intrauterin shikastlanishi natijasi deb hisoblaydigan bir nechta asosli nazariyalar mavjud. Bugungi kunda o'rganishning yetakchi yo'nalishi bu autizmga moyil bo'lgan ma'lum bir gen mavjudligi haqidagi versiya. Tadqiqotlar olib borilmoqda, bu genning mavjudligi autistik buzulish xavfini sezilarli darajada oshiradi, ayniqsa oilada neyropsixiatrik kasalliklar (epilepsiya, nutq rivojlanishining kechikishi, kekemelik va boshqalar) bo'lsa.

Bolalarda autizmning boshqa ehtimoliy sabablari:

- nomutanosib yetuklik, ma'lum qismlarning nomutanosibliqi, masalan, frontal lob, serebellum bilan namoyon bo'ladigan miyadagi tizimli buzilishlar;
- diqqat yetishmasligi, xotira buzilishi, nutq funksiyasining buzilishi va boshqalar bilan bog'liq bo'lgan miyaning funksional buzilishlari;
- biokimyoviy jarayonlarning buzilishi, bunda ba'zi moddalar ishlab chiqarishning ko'payishi va boshqalarning sintezi yetarli emas (xususan, tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, autizm spektrining buzilishi bo'lgan bolalarda serotonin darajasi

ko'tariladi , oqsillar esa organizm tomonidan so'rilmaydi. yoki yomon so'riladi). Moyillik genining mavjudligi va boshqa asosiy sabablar tufayli bolalik autizmining rivojlanish ehtimolini oshirishi mumkin bo'lgan omillar:

- tug'ruq, xomilalik gipoksiya, bachadondan qon ketishi va boshqalar bilan yuzaga kelgan og'ir mehnat;

- rivojlanishning prenatal davrida bolaning yuqtirgan infeksiyalari;
- homilador ayollarda homiladorlik qandli diabet;
- homiladorlik davrida antiepileptik preparatlardan foydalanish;
- homilador onaning depressiv holatlari va boshqa psixiatrik kasalliklar;
- ota-onaning giyohvandligi.

Xavfli yuqumli kasalliklarga qarshi emlash vaksina tarkibiga kiradigan komponentlar tufayli autizmni rivojlanish xavfini ham oshiradi degan noto'g'ri tushuncha mavjud. Bu fikr birinchi marta XX asrning 90-yillarida aytilgan, ammo u hali tasdiqlanmagan. Bundan tashqari, yillar davomida olib borilgan ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bolalar yoki homilador onalarni emlash va autizm rivojlanishi o'rtasida hech qanday bog'liqlik yo'q.

Alomatlar

Bolalik autizmining klinik ko'rinishlari o'zgaruvchan: alomatlar ba'zi hollarda depressiyaning yengil shakllariga o'xshash bo'lishi mumkin, boshqalarida ular jiddiy ruhiy kasalliklarga o'xshash bo'lishi mumkin. Kichkintoyga ehtiyotkorlik bilan e'tibor qaratib, patologiyaning dastlabki belgilari allaqachon chaqaloqlik davrida sezilishi mumkin.

Erta yoshdagi bolalarda autizmning birinchi belgilari:

- teginish bilan aloqa qilishdan bosh tortish - bola uni ko'targanda yig'laydi, yuz o'giradi, egiladi va faqat beshikka qaytarilgandan keyin tinchlanadi;
- ota-onalarning so'rovlariga javoban passivlik, kattalar bilan muloqot qilishda e'tibor va qiziqishning yetishmasligi;
- baland tovushlarga o'tkir reaksiya;
- kattalar bolani ko'ngil ochishga harakat qiladigan yorqin, shang'illagan, hushtak va g'ichirlagan o'yinchoqlarga befarqlik;
- standart o'yinchoqlarga befarqlik, mos bo'lmagan narsalar bilan o'ynashga urinish.

Bolalar o'sib ulg'aygan sayin, autizm belgilari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- boy so'z boyligi va kattalar suhbatini tushunish mavjud bo'lganda 1,5-3 yoshda nutqning yetishmasligi;
- exolaliya - boshqa shaxs tomonidan aytilgan tovushlarni nazoratsiz nusxalash va takroriy takrorlash;

- qat'iyatlilik - bola doimo takrorlaydigan biron bir ibora, so'z yoki his-tuyg'u yoki vazifaga " tiqilib qolish ", bola uni o'ziga singdirgan g'oya haqida tinmay o'ylaydi, lekin maqsadga erishish yo'lida hech qanday qadam tashlamaydi;

- kattalar yoki tengdoshlar tomonidan belgilangan o'yin qoidalariga rioya qilishdan bosh tortish va bu rad etish bolaning shaxsiy qarori, uning kelishmovchiligi bilan bog'liq emas, u shunchaki ko'rsatmalar va cheklovlar nima uchun kerakligini tushunmaydi;

- boshqa odamlarning his-tuyg'ularini idrok etishda qiyinchiliklar: autizmli bolalar nima uchun boshqa bolalar o'qituvchining biron bir iborasiga kulishlarini yoki nega qizning cho'chqa dumini tortganda yig'layotganini tushunmaydilar; Bunday bolalarda hazil, kinoya yoki kinoyaga kirish imkoni bo'lmasligi mumkin ;

- o'z nomiga munosabat yo'qligi;

- muloqot qilishda, javob berishda yoki so'rashda, shu jumladan ota-onalar yoki boshqa yaqinlar bilan vaziyatlarda bevosita ko'z bilan aloqa qilishni istamaslik;

- hayot yoki sog'liq uchun xavfli vaziyatlarda qo'rquv yoki qo'rquvning yo'qligi;

- isteriklar, odatiy muhit o'zgarganda, begonalar paydo bo'lganda va hokazolarda his-tuyg'ularning zo'ravonlik bilan ifodalanishi;

- tez-tez uyg'onish bilan bezovtalanuvchi, tashvishli uyqu.

Otistik bolalar yolg'iz qolishni afzal ko'radilar, guruh mashg'ulotlarida qatnashmaydilar va ularni boshqa bolalar bilan birgalikda biror narsa qilishga majburlash qiyin. Ular ketishga harakat qilishadi, ularga tegmaydigan joyga yashirishadi. Bunday bolalar tengdoshlari uchun tushunarsiz bo'lgan o'z o'yinlarini o'ylab topadilar va ularni doimo o'ynaydilar. Tashqaridan qaraganda, autistik bolaning harakatlari atrofdagilarga g'alati va ma'nosiz tuyulishi mumkin.

ASD bilan kasallangan odamlarning hayotini ko'rsatadigan ko'plab teleseriallar va filmlarda autistik qahramonlar g'alati, ammo yorqin qahramonlar sifatida taqdim etiladi, ular muloqot qilishdan qochadi, o'zlarining to'g'ridan-to'g'riligi bilan boshqalarni xafa qiladilar, lekin o'zlarining professional faoliyatida ajoyib natijalarni ko'rsatadilar. Hayotda, afsuski, hamma narsa shunday emas: ko'pincha autizmli bolalar miya yarim korteksining disfunktsiyasi tufayli aqliy zaiflikni rivojlantiradilar. Ular uchun o'rganish qiyin, ular naqshlarni tushunishga, qoidalarni o'rganishga yoki muammoning echimini tushunishga qodir emaslar; O'qish bilan bog'liq muammolar tufayli yolg'izlik va izolyatsiyaga intilish kuchayadi. Bunday bolalar haddan tashqari tajovuzkorlikni namoyon qilishi mumkin, bu ko'pincha yaqinlariga yoki o'zlariga prognoz qilinadi. Autizmli bolalar muvaffaqiyatsiz bo'lsa, tishlashlari, o'zlarini kesishlari yoki begona narsalarni urishlari mumkin.

Shunga qaramay , autizmli odamlarning o'ziga xos aqliy qobiliyatlari bo'lgan holatlar ham yuzaga keladi. Afsuski, yuqori intellekt kasallikning boshqa ko'rinishlarini qamrab olmaydi: izolyatsiya, hissiy tanqislik, mavhum fikrlash bilan bog'liq qiyinchiliklar, o'z-o'zini qo'zg'atishga moyillik va boshqalar. Asosiy inqiroz cho'qqisi o'smirlik davrida sodir bo'ladi: tanadagi gormonal o'zgarishlar autizm

spektrining buzilishini kuchaytiradi, bola o'zini hammaga o'xshamasligini tushunib, undan ham ko'proq chekinadi. Kamdan kam hollarda teskari jarayon balog'at yoshi autistik odamning tinchroq va muvozanatli bo'lishiga yordam berganda sodir bo'ladi, bu esa boshqalar bilan muloqot qilish qobiliyatiga ijobiy ta'sir qiladi.

Diagnostika

Tashxis autizm belgilari bo'lgan bolaning uzoq muddatli kuzatuvini asosida qo'yiladi va kasallikning klassik triadasining og'irligi baholanadi:

- ijtimoiy o'zaro ta'sirning yo'qligi;
- muloqot qobiliyatlarining etishmasligi yoki etishmasligi;
- stereotipik xatti-harakatlar (obsesif harakatlar, odatlar va boshqalar).

so'rovnomalarni to'ldirish so'raladi. Ular mutaxassislariga bolaning xulq-atvorini baholashga, muayyan kasalliklar guruhiga xos bo'lgan o'ziga xos alomatlarini aniqlashga va mavjud ko'rsatkichlarni tahlil qilishga yordam beradi.

Keyinchalik instrumental tekshirish kompleksi o'tkaziladi, unga quyidagilar kiradi:

- elektroensefalografiya;
- miyaning ultratovush tekshiruvi (faqat ochiq katta fontanel mavjudligida mumkin);
- miyaning magnit-rezonans tomografiyasi.

Odyolog, oftalmolog, KBB shifokori, shuningdek, nutq terapevti va nevrolog bilan maslahatlashish majburiydir.

ADABIYOT:

1. Muzaffar, G. (2023). Features of Reactive Psychosis in Schizophrenia. *Research Journal of Trauma and Disability Studies*, 2(1), 44-49.
2. Muzaffar, G. (2023). Modern Concepts About Schizophrenia. *Eurasian Medical Research Periodical*, 16, 37-41.
3. Гуломқодиров, М., & Машрапов, Ж. (2022). ЭМПИРИЧЕСКИЙ ПОИСК ВЗАИМОСВЯЗИ КОГНИТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ОБЩЕКЛИНИЧЕСКОЙ КАРТИНЫ У БОЛЬНЫХ ШИЗОФРЕНИЕЙ. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 1(5), 221-223.
4. Долимова М.А., Аграновский М.Л., Солиев Д.М., Гуломқодиров М.М. (2022). РОЛЬ ПОДДЕРЖИВАЮЩЕЙ ТЕРАПИИ В СРАВНИТЕЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАЧЕСТВА И СТРУКТУРЫ РЕМИССИЙ ПРИ РЕЦИДИВНОЙ ШИЗОФРЕНИИ. *Искусство медицины. Международный медицинский научный журнал*, 2 (1).
5. Гуломқодиров, М. (2021). АФЪЮНГА ҚАРАМЛИК ХОСИЛ БУЛИШ ДИНАМИКАСИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ. *Интернаука*, (20-7), 23-25.

6. Аграновский, М. Л., Гуломқодиров, М. М., Далимова, С. А., & Муминов, Р. К. (2022). АНАЛИЗ ДАННЫХ ОТДАЛЁННОГО КАТАМНЕЗА ПРИ ШИЗОФРЕНИИ С РЕМИТТУРУЮЩИМ ТИПОМ ТЕЧЕНИЯ. Экономика и социум, (6-2 (97)), 285-288.
7. Аграновский, М. Л., Гуломқодиров, М. М., Муминов, Р. К., & Далимова, С. А. (2022). ОТДАЛЕННЫЙ ЭТАП ШИЗОФРЕНИИ С РЕМИТТУРУЮЩИМ ТИПОМ ТЕЧЕНИЯ И РАССТРОЙСТВ ШИЗОФРЕНИЧЕСКОГО СПЕКТРА. Экономика и социум, (6-2 (97)), 289-292.
8. Гуломқодиров, М. (2021). ЮРАК-ҚОН ТОМИР КАСАЛЛИКЛАРДАГИ ДЕПРЕССИЯ ХОЛАТИНИ ТАШҲИСЛАШ ВА ДАВОЛАШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Интернаука, (17-4), 61-62.
9. Гуломқодиров, М. (2023). ДЛИТЕЛЬНЫЕ СТАДИИ ПОЗДНЕЙ ШИЗОФРЕНИИ РЕМИТТИРУЮЩЕГО ТИПА. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2(19), 349-355.
10. Muzaffar, G. U. (2024). NICOTINTHERAPY. IMRAS, 7(1), 798-799.
11. Muzaffar, G. U. (2024). IJOBIY VA SALBIY SINDROMLAR SHKALASI (PANSS). SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 7(2), 147-149.
12. Agranovskiy ML, Mirzoev AA Ijtimoiy va mehnat prognozi uchun paroksismal shizofreniya boshlanishining prognostik ahamiyati // Psixiatriya. 2015 yil. 4-6-son (40-42). 17-20-betlar.